

Co všechno jste chtěli vědět o Landsmannovi a báli jste se na to Ivana zeptat

Ivan Landsmann se narodil 26. 2. 1949 v Novém Jičíně. Já jsem se narodil v Novém Jičíně, to je Valašsko. Byly dohady, že to je Lašsko, ale zjistilo se, že to je Valašsko. Valaši jsou na to trochu pyšní, že jsou Valaši. Jako třeba Bolek Polívka. Ten o mně prohlásil, že nejsem Valach, ale Valalach, protože Nový Jičín, to je hranice, ale zjistilo se, že to je Valašsko. Takže nejsem Valalach, ale Valach. Valašsko je tvrdé, jsou to tvrdé národy a jsou to výborní lidé.

Jeho rodiče se seznámili v Kopřivnici a bydleli v Příboře. Mamka se narodila v Příboře, to je kousek od Nového Jičína, otec je z Jihlavy. Oba se potkali v Tatrovce, taťka tam dělal mechanika, mamka brousila auta. Tak se potkali, vzali se. Bydleli jsme tehdy v Příboře u babičky, nebylo kde.

Později se rodina přestěhovala do Havířova. A pak taťka nějak vystudoval strojní průmyslovku, tak šel pracovat na důl Antonín Zápotocký, kde jsem později dělal i já. Odstěhovali jsme se do Havířova, tehdejšího Šumbarku. Tam jsem nastoupil do školy, do první třídy a bydlel tam až do vojny.

Šachta poznamenala osudy rodičů i jeho dětství. Já jsem byl lump jako malý kluk, tak se mnou měli víceméně potíže, ale byli ke mně hodní. Byl jsem výborný žák až do třetí třídy, jenže se pak můj táta dostal do nějakého maléru na šachtě. To už dělal hlavního mechanika, když přišly nové kombajny. Dala se tam do kupy partička inženýrů a kradla chromované chrliče. Pamatuji se, že jsme měli v pětipatráku ? činžáku takovou malou komoru a tam toho byly haldy. Já tomu nerozuměl. A jednoho dne tatínek nepřišel domů a za pár dní přišli estébáci. Jako malý kluk jsem se schoval pod židličku, bál jsem se. Přišli, taťku sbalili, prohledali nám celý byt a sklep. Táta dostal, myslím, dva roky. Mne to pak nějak vzalo a přestal jsem se učit. Nějak jsem polevil. Mamka už musela jít na závory, neměli jsme peníze, nic. Musela dělat závorářku, nebyl na nás čas. Byli jsme tři kluci. On to vzal táta na sebe, takový byl frajer, tady ho mám na fotce. Studoval kdysi v Praze. Oni nedostali nic a on dostal tři roky. Pak přišel dom a už byl takový divný. On od nás potom odešel. Já jsem ty chlapy všechny znal, pak jsem jim to vyčetl za něho. Tvářili se divně.

Nedokončil učení na malíře pokojů a od šestnácti let pracoval jako závozník. My jsme měli nějakého mistra a on byl zarytý komouš. Já jsem byl takový výlupek a on mě furt nějak péroval a tak dál. Že mám delší vlasy, furt měl něco proti. Tak jsem šel k holiči a nechal jsem se dohola. Přišel jsem tam a on mě chtěl za to zmlátit. Tak jsem tam přestal chodit a šel dělat závozníka na to železo.

Po dvouleté vojenské službě nastoupil jako horník na důl Antonín Zápotocký. Když skončila vojna, to jsem nastoupil jako závozník na plynových flaškách u ČSAD. Tam jsem dělal tři měsíce a pak jsem si říkal, že půjdu tak na rok na brigádu na šachtu. To vydržím. Seznámil jsem se přitom s mojí holkou ? bývalou manželkou. A zakrátko, po roce necelém, jsem se musel ženit. Neměli jsme byt, tak jsme bydleli v podnájmu v Darkově u nějaké ženské, než jsem získal byt. Jsem si říkal, že potřebuji nějaké prachy, tak z té šachty neodejdu. Nejdřív jsem dělal v geologickém průzkumu u vrtů. Tam bylo málo peněz, tak jsem chtěl jít na čelbu razit. To mi celkem šlo a za dva roky už jsem dělal předáka, což je neuvěřitelně brzo. Patnáct let jsem tam vydržel.

Na dole zůstal šestnáct let. V tomto období se mu narodily dvě dcery. To jen kvůli rodině? když už jsem si ji založil, tak abych ji taky uživil. Tak na jeden rok, říkal jsem si, ale pak ze mě udělali předáka a pak už to

prostě jinač nešlo. Jenomže ono to tak chodí, že tam člověk ztvrdne. Tož šestnáct let jsem to dělal. To je dost dlouho. No ale peněz bylo dost. Hornické ženy mají taky své, jsou náročné, chtějí pořád víc a víc peněz. A já jsem vydělával hodně peněz. Taky proto tam lidi chodili. Jako ten Luděk, co o něm píšu v Pestrých vrstvách. Ježiši, s tím byly problémy! On byl studovaný, jak jsme se potom dozvěděli, ale takový hňup to byl! Nad ničím nepřemýšlel, každou chvíli mohl být mrtvý, já ho musel pořád zachraňovat. Nebo Josef. Takový malý, ale silný chlapík, též se s ničím nesral. Seděl v kriminále, a když přišel na šachtu, tak ho nikdo do party nechtěl. Tak jsem říkal: „Já ho беру.“ Takových jsem měl víc. Tonda taky seděl. Ale všichni za politiku. Kdyby to byli nějakí násilníci, kteří by znásilňovali ženské nebo kradli peněženky, tak to bych je nebral, ale to byli vyborní chlapci.

Na šachtě tvrdě pracoval a získal si přirozenou autoritu. Já jsem žádné problémy na šachtě neměl, měl jsem tu nejlepší partu. Byli jsme tak sehraná parta, že to měl málokdo. Já to s klukama uměl, oni mě poslouchali, já jsem je nebuzeroval. Taky jsem byl většinou na koberečku u pana ředitele? soudruha. Taky jsem mu neříkal soudruhu, ale vždycky pane. Brali to špatně, ale co nadělali, když věděli, že jsem dobrý rafan, pracant. Vyhodit mě nikde nemohli, tak to prostě museli snášet. Akorát mi párkrát dali deset, dvacet procent z platu, což bylo dost. Na tři měsíce třeba. (...) To byl takový úsek. Byli jsme tři party, a to se střídalo. Ranní, odpolední, noční. Bylo nás pět v partě plus dopraváři na ranní směně. Na odpolední, noční jsme byli sami. A pak ke konci už, když mi bratr posílal pozvání třikrát, čtyřikrát nebo víckrát, což mi samozřejmě bylo zamítnuto, to už jsem měl jít dělat hlavního předáka. Ale to už jsem odmítal, já jsem i odmítal dělat předáka směnového. Mě to prostě přestalo bavit. Byl jsem rozhodnut jet do Jugoslávie, na což jsem po těch čtrnácti letech měl nárok, protože to má člověk nárok jet na zdravotní dovolenou do Jugoslávie, což by mi museli dát. To už mi bylo jedno, tam bych nějak zdrhl. Jenže to poslední pozvání, co bylo, tak už jsem dal k žádosti. Moc jsem nedoufal. To už bylo asi páté. Tam byl jeden můj sok, nějaký Závorka, v komisi a on mi to zamítal. Absolutně. Že i když byl Valach, byl to strašně zarytý komunista. Nějaký předseda, ne předseda KSČ, ale něco takového. Poskok. Nakonec to vyšlo tak, že mi to dali, protože věděli, že tam jsem patnáct let. Co z něho budeme mít. Částečný důchod už bych měl mít. Budeme mu platit, na čelbě nebude, tak ho pustíme. Tak mi to potom vysvětlil jeden. Tak mě pustili prostě do té Kanady. (...) Já jako předák jsem měl za úkol vést tu partu, napsat takový plán, co se má udělat dneska, napsat třeba na střelbu palníky, kolik máme navrtat děr atd. To byl takový kolotoč. To se navrtalo, nebo když bylo střeleno, vybralo, zabudovalo, zas navrtalo, vybralo, zabudovalo. To byl takový kolotoč podle toho, jak se dařilo. Člověk se nezastavil. Hlavně záleželo na té šachtě, jak to člověk s těma klukama umí, že když nejsou sehraní, tak to nejde. A já měl tu partu, já nemusel nic říkat. Oni už kluci věděli, co mají dělat. Ten šel pro hadice, ten pro sbíječku, ten zas nanosil to a já jsem samozřejmě dělal s nima. I když bych nemusel. A štajgr? Záleželo jaký, oni byli většinou komunisti. Některý byli teda s prominutím svině, s těma jsem měl potíže, nešťval jsem se s nimi. Se mnou taky nebylo rady. (...) Nikdo nebyl ve straně, dávali mi kluky, abych si vzal někoho. Nejdřív jsem se ptal: „Jsi komunista?“ „Kandidát.“ „Tak běž, běž.“ Tak říkali: „Proč ho nechceš?“ „Nechcu ho.“ Tak jsem měl kluky, ti byli anti. Všichni.

Dostával se přitom do situací, kdy šlo skutečně o život. Strach jsem tam nikdy nezažil. Jednou jsme na kombajnu do mořského oka najeli. To mě smetla voda. Mořská oka jsou takové kaverny. V zemi jsou místa, taková jeskyň a v ní je slaná, agresivní, jakoby mořská voda. To nikdo neví, kde to je. My jsme byli geologický průzkum od toho, abychom to prozkoumali. To se poznalo, jak začalo prosakovat. Tomu se říká štus. Nejdřív jde pomalu, pak se zvětšuje, zvětšuje a naráz to vybuchne. Voda je horší než oheň. A tak se mi to stalo. To zatopilo celý úplně překop, po celé šachtě to je. Záleželo, jaké to mořské oko je. Zatopilo to, dělali jsme na devátém, osmém patře. Celé. (...) Nikomu se nic nestalo, akorát já jsem měl trochu namále.

Poslal jsem kluky pryč. Ale nic, byl jsem trochu potřískaný. Zavalilo nás též. Párkrát jsem měl takové úrazy, to se bez nich neobejde. Skoro všechny prsty polámané. (...) To je sloj, třeba. My jsme razili taky po sloji, po uhlí a my jsme to uhlí museli hledat, ono se ztratí. Uhlí jde třeba vodorovně a najednou je pokles třeba o tři metry dolů, tak jsme se museli vrátit a udělat svážnou. Svážná je takový kopec a do té sloje najet. Mezitím jsou taková volná místa, kde jsou třeba ty pestré vrstvy. Je to kámen mýdlový, zrádný. Je to zelené, červené, bílé. Různé barvy to má. Je to takový pěkný kámen, jenže zrádný, a to neupozorní. Normální nadloží, to znamená břidlice, pískovec, slepenec, takové různé horniny dají na sebe upozornit. Jak to začne posypovat, tak ven. Pryč. Za chvíli to žuchlo. Jenže pestré vrstvy nedělají nic. V tom se člověk nevyznal. Najednou se to svalilo. A pod tím jsme museli dělat. Jeden hlídal nebo dva a já jsem tam musel jít první. Přeci tam nepustím kluky. Za ně jsem zodpovídal. Nejhorší také byly klobouky. Klobuk jsme tomu říkali. To také bylo v břidličném stropě. Já už jsem se v tom vyznal. To byly kmeny stromů, které zetlely. Z toho se stal kámen. Ta kůra? z toho se stalo uhlí. Stačilo do toho klepnout, a to se svalil jak tento stůl takový kámen. To spadlo taky někdy samo, kolik havířů to zabilo, ale já už přesně věděl, kde to je. To je rutina. Člověk musí být v pozoru, nejde dělat flegmatika. Po střelbě jsem musel jít první, kluky jsem tam nepouštěl. Když se střelí, vše je volné. Je to volný prostor, pokoj a nad tebou je strop, kde jsou kameny. Musel jsem vzít takový starý vrták a objet to za sebou. Teď se vysunuly takové kolejnice, na to se daly dřeva, aby se ten strop aspoň trochu zachytil. Pak byly další práce. Když jsem to zajistil, tak už jsme tam vlezli. Navrtaly se tam tři lanka, my jsme tomu říkali klamoro ? škrabák. Taková lžice jezdila a přes rolku se to vyhrabávalo ven. Když se to vyhrabalo, tak jsme to zabudovali do těch hajcmanů. A tak to šlo pořád dokola. (...) Ten důl měl devět pater a byl hluboko osm set metrů.

V roce 1985 emigroval nejprve za svým bratrem do Kanady, pak po dvou měsících do Holandska. Jel jsem přímo na pozvání do Toronto. To pozvání mi schválili. Jel jsem letadlem tady z letiště, z Prahy - Ruzyně do Toronto. Už mě čekali a byl jsem tam dva měsíce a pak jsem zase musel odejít. Nevím proč, z nevyjasněných důvodů. Bohužel. Prostě bratr mi řekl, že to nejde, že mluvil s těma na emigračním oddělení, že musím požádat buď z jiného státu o politický azyl anebo z Československa. Tak jsem požádal v Holandsku, což mě považovali za špiona. Proč nepožádal tam? (...) V Kanadě to bylo krásné. Byli jsme na dovolené asi týden na jezeru Lucky Lake, což bylo velké asi jako půl Československa. Týden jsme tam byli na rybách. Jinak jsem od prvního dne dělal u něho v dílně. Brácha utekl v devětašedesátém do Švédska, tam byl asi deset let. A pak do Kanady. Ve Švédsku dělal automechanika, tam už si udělal svojí firmu na volva. A za několik let se odstěhoval na tu Victorii, má tam krásný barák. (...) Já jsem neutekl, on mě podvedl a vyhodil. Řekl mi, musíš se vrátit. Jenže já bych se nevrátil ani za nic, i když mě nechali sedět na letišti sedm dní u dveří. To mi tedy cvakalo. Furt jsem myslel, že budu deportován. Pak jsem sehnal „talka“, Polku mi dali, já neuměl anglicky nic. A ta mě upozornila, abych lhal. Abych neříkal, že jsem šel za prací, ale z politických důvodů. A dali mi jenom takový papír? povolení na jeden rok, ale neřekli mi běž tam, běž tam. Prostě mi ho dali na letišti, autobus jede a dostavte se na tamtu a tu adresu, tam se o vás postarají. Já to našel, jenže to bylo zavřené. Tam nikdo nebyl, to byla falešná adresa. Tak jsem se potloukal dva měsíce po parkách, než jsem narazil na Hutku. Ten mi strašně pomohl. Jarek.

Zde se seznámil se zpěvákem, básníkem a prozaikem Jaroslavem Hutkou, na jehož radu začal psát.

Psaní mělo být jistou formou autoterapie. Byl jsem z toho úplně paf. Volnost. Tam už bylo možné cítit tu volnost. Pro mě ale byla problémem řeč. Já první, co jsem hledal, byly české hospody, protože mi brácha v Kanadě řekl, že v Holandsku, kdyby náhodou, tam je plno českých hospod. Jenže tam není ani jedna, já jsem je hledal v katalogu. Nikde nic. Pár jugoslávských... To jsem seděl jednou v hospodě a prohlížel si ten katalog hospod. Měl jsem slovník, a tak jsem tomu číšníkovi naznačoval, že hledám českou hospodu.

Seděl jsem u barpultu a najednou si přisedl chlapík a promluvil na mě lámanou češtinou. To je jak z pohádky, že? Že tu byl za války v zajetí a tak... že tady chvílku byl, pracoval a uměl trochu česky. Poradil mi, že v Rotterdamu zná nějakého Hutku, že ví, že to je zpěvák. A Janu Beranovou? spisovatelku. Já jenom slyšel, že nějaký Hutka je. On mi pomohl zjistit číslo a rozjel jsem se do Rotterdamu z Amsterdamu. Našel jsem ho, přišel jsem tam k němu, jenže nikdo neotevřel. Tak jsem hledal tu Janu Beranovou. Taky zvoním, nikdo neotevřel. Pak jsem se dozvěděl od jedné Holanďanky, že ta Beranová odjela na dovolenou někam do Španělska a vrátí se až za dva měsíce. O Jaroslavovi Hutkovi jsem nevěděl nic. Měl jsem pár peněz, asi dvanáct set dolarů, co jsem si vydělal u bráchy. On mi platil padesát denně. Jako nádeníkovi. Tak jsem si našel hotel, tam jsem přespával, a když mi peníze došly, tak nezbylo než po parcích, v obilí a tak dál. Furt jsem chodil zvonit k tomu Hutkovi. Trvalo to měsíc a půl, skoro dva, než jsem ho zastihl doma. Jsem zazvonil jednou a on mi otevřel. Tak jsme se stali velkými kamarády... To byl on. Já měl takové stresy, nebylo divu, zažil jsem si toho dost. On mi řekl: „Ivane, podívej se. Nejlepší lék na to je psát. Piš, piš si deník. To ti pomůže.“ Tak jsem si začal psát deník a pak jsem řekl, ať si to přečte. On říká: „To není deník, ale knížka. Piš dál.“ Tak jsem začal psát Pestré vrstvy. A pak říkám Jarkovi, jestli mám psát o dolech. On na to: „Jasně, piš.“ Tak vznikly Pestré vrstvy. Vlastně to měly být dvě knížky, ale dali jsme je dohromady... Poslali jsme to Škvoreckému, a to mi právě pomohlo získat politický azyl. Měl jsem psí knížku a musel jsem se chodit hlásit na policii. On napsal dopis, že jsem spisovatel. Tak jsme to s Jarkem udělali tak, že mi na to dali status. Po deseti letech jsem měl nárok na holandské občanství.

Rukopis Pestrých vrstev byl dokončen v červnu 1986 a na konci osmdesátých let připravován k vydání.

Autor jej, společně s Jaroslavem Hutkou, zaslal do nakladatelství Sixty-Eight Publishers Josefa

Škvoreckého. Já jsem chtěl, aby to bylo vydáno ještě v komunismu. No to nešlo, tak jsem věřil, že by to mohl ten Škvorecký vydat, Jarek Hutka to říkal. Tak jsem udělal kopii té knížky a poslal mu to, ale on se ani neozval. Ani nevím, z jakého důvodu to odmítl, ale nasral mě. Ty kopie, to mě něco stálo, ne? Jsem neměl v Holandsku moc peněz. Jarek mi pak říkal, ať mu napišu sprostý dopis, ale já mu nic nenapsal. Dneska možná, že se škrabe trochu za uchem. No mrzelo mě to, to musím přiznat. A pak jsem přestal věřit.

Kniha byla vydána až po třinácti letech od svého vzniku v roce 1999 v nakladatelství Torst. Škvorecký to nevydal, ale pomohl dopisem... To bylo také takové podivné. Jarek Hutka mi to tady zařídil a dozvěděl se o tom Stoilov, nakladatelství Torst. Měl zájem, že mi to vydá. Já jsem už také jezdil. Tak mi poslal smlouvy do Holandska, že mi všechny tři knihy vydá. Jenomže já ty smlouvy podepsal tam. A špatně, protože tam mělo být, že bych měl mít nárok na nějaké peníze z každé knížky, z každého vydání. Sice mi to postupně vydal, Pestré vrstvy ještě poslal do Holandska, ale bohužel ty smlouvy byly tak špatné, že jsem z toho neměl nic. Deset tisíc, ale žádné už další, procenta, nic. Taky mě ošulil... Byla to kniha roku, s čímž jsem nepočítal. Taková sprostárna, že. Moje matka to ani nečetla.

V prestižní anketě Lidových novin o nejlepší knihu roku 1999 zvítězila s naprostou převahou. Ani jsem všechny recenze nečetl, protože jsem byl v ty době v Holandsku a tam to je těžko. Přítelkyně mi nějaké ty kritiky posílala a pak mi jeden kamarád přijel říct, že jsou Pestré vrstvy jako nejlepší knížkou, tak jsem na pár dní odjel sem, do Prahy. No překvapilo mi, co se tady kolem mě dělo. Ale já se nestydím ani před kamerou. Už od mládeži mi všichni říkali: „Ivane, tys měl být herec.“ No ja, snad, no nebyl čas na nějaké herectví.

Jako uznávaný spisovatel se po patnácti letech vrátil domů. Jarek se hned po revoluci odsunul sem. A mně už to začalo být líto, taky jsem si říkal, že už tu nechci umřít jak Jan Amos Komenský. Nikoho tu nemám. Holandština mě tak nějak štvala. Říkám si, tak co? Co mi tam můžou udělat? Vrátím se zpátky.

Lákal mě Vlastík Třešňák, Jarek Hutka. Pojd', vrať se. Koupil barák, budeš mi dělat domovníka tam někde v Kamenicích. Pak mi do Holandska začala psát nějaká paní, že četla moji knížku. A jmenovala se nějaká Lucie Váchová, která má bratra v Utrechtu a jezdila tam. Tak jsme si psali a měla jednu cestu za bratrem a že by mě ráda poznala, viděla, tak se za mnou zastavila. A skončilo to tak, že jsem se nakonec odstěhoval k ní do Prahy, do tohoto bytu před sedmi lety. Takže od roku 2000 žiji tady.

Na Ostravsko se vrací několikrát do roka. Já tam jezdívám občas. Vždycky dvakrát do roka navštívit. Za mamkou a taky pár kamarádů, ale s těma, co jsem dělal na šachtě, se vůbec nevidím. Hledal jsem je, třeba Tonda z Bohumína. Nevím, co s nimi je. Ale dozvěděl jsem se, že ti další kamarádi taky z Havířova, kteří také dělali, ale ne u mě v partě, že už jich je asi polovina. Šli pod drn. Teď jsem tam byl a kamarád mi povídá, že umřel Vlastík. Starej jak já.

Právě pro své kamarády ze šachty Pestré vrstvy napsal. Havířna je peklo. Ale dá se to vydržet. Jen se nesmiš vzdávat. Jak se jednou vzdáš, tak jedeš. Jak už se oblečeš do těch smradlavých faraček, tak je to risk nebo vpysk. Jako aj v celým životě. Dnes už je to pro mě zapomenute, ale někdy na to myslím, na ty kamarády, když jsem je viděl, jak je mrtvé vyvezli, a na ty, kteří dnes čekají na výměnu srdce. Proto jsem napsal Pestré vrstvy, pro havíře.

Ale havíři moc nečtou. Ani nevím, kam se kamarádi z moji party ztratili. Byl jsem na návštěvě u jednoho, který má transplantaci srdce. Taky dělal na dole. A ten ji četl. Libilo se mu to. Ale havíři moc nečtou, není čas.

Ivan Landsmann četl, ale už také nečte. Jen když jsem byl malý. Jako horník jsem na nějaké čtení absolutně neměl čas. A potom v Holandsku taky málo, neměl jsem žádné české knížky.

V červenci 2010 přijel Ivan Landsmann do Ostravy na Měsíc autorského čtení, aby svým osobitým způsobem předčítal ze své nové prózy. Přitom se posluchačům svěřil, že píše pouze pro ně a že po sobě nic nečte a že text vlastně bude číst poprvé. Všichni jsme se tenkrát královsky bavili a bavil se i Ivan Landsmann. Smál se vlastním pointám a skutečně to vypadalo, že čte svůj text poprvé a jen a jen pro nás. Psaní je mu podle všeho přece jen bližší, a tak si jen přejme, aby ho neopustila inspirace, bez níž by nebylo ani spisovatelů, ani čtenářů. Já musím mět inspiraci, protože já když pišu, tak pišu nonstop. A jedu, třeba až do rána. Tak ja pišu. V životě jsem nevyhodil papír ze stolu, nikdy. A ja nepišu nikdy žádnou knížku, která by neměla cenu, jako že to byla nějaká sračka nebo co. Já su prostě obyčejny člověk. Mi nikdo nezmění, já jsem takovy, jaky jsem byl a jaky budu, no.*

* Promluvy Ivana Landsmanna jsou kompilací rozhovorů volně dostupných na www.pametnaroda.cz a www.jedinak.cz